

ТДУ 801.5 (англ)

DOI:10.51844-2077-4990-2023-3-124-128

**НАҚШИ СОХТОР, МАЪНО ВА
ИСТИФОДА ДАР ОМУЗИШИ
ГРАММАТИКАИ ЗАБОНИ АНГЛИСИ**
(Мубодилаи афкори навини таълимӣ
барои такмили ихтисос)

Ҳомидова Мунира Нумоновна, н.и.ф.,
дотсенти кафедраи тарҷума ва
грамматикаи забони англисии МДТ “ДДХ
ба номи акад.Б.Гафуров” (Тоҷикистон,
Хуҷанд)

**РОЛЬ ПОНЯТИЙ «СТРУКТУРА,
ЗНАЧЕНИЕ, ИСПОЛЬЗОВАНИЕ» В
ИЗУЧЕНИИ ГРАММАТИКИ АНГЛИЙСКОГО
ЯЗЫКА (Обмен новыми образовательными
идеями для повышения квалификации)**

Хамидова Мунира Нумоновна, к.ф.н.,
доцент кафедры перевода и грамматики
английского языка ГОУ «ХГУ имени акад.
Б. Гафурова» (Таджикистан, Худжанд)

**THE ROLE
OF FORM, MEANING AND
USAGE IN LEARNING ENGLISH GRAMMAR**
(Cascading of new educational ideas for
professional improvement)

Homidova Munira Numonovna, candidate of
philological sciences, Associate Professor of
the department of translation and grammar
of the English language under SEI “KSU”
named after acad.B.Gafurov (Tajikistan,
Khujand), **E-mail**: munira.homidova@bk.ru

Вожаҳои калидӣ: шакл, маъно, истифода, мушкилӣ, мураккаб, грамматикӣ, дониши
ғайрифавол ё беамал

Мақола ба баррасии масъалаи нақши сохтор, маъно ва истифода дар омӯзиши грамматикаи забони англисӣ бахшида шудааст. Мақола як навъ мубодилаи афкори навини таълимӣ барои такмили ихтисос маҳсуб меёбад. Дар он истилоҳи “cascading” шарҳ дода шуда, инчунин бартариҳои усули “cascading” барои омӯзгорони забони англисӣ мавриди баррасӣ қарор дода мешавад. Мақола ба се ҷанбаи асосии грамматика – шакл, маъно ва истифода бахшида шуда, нишон медиҳад, ки чӣ тавр таълими ин се ҷузъи ҷудонашаванда ба омӯзгор кӯмак мерасонад, то ки донишҷӯён созмону таркибҳои грамматикиро хубтару беҳтар фаҳманд ва мушкилоти омӯзиши грамматикаро ба осонӣ паси сар намоянд. Инчунин муаллифи мақола ба омӯзгороне, ки нав ба таълими грамматикаи забони англисӣ шурӯъ карданд, тавсияҳои муфидро пешкаш кардааст.

Ключевые слова: форма, значение, использование, проблема, сложное, грамматический, пассивное знание

Рассматриваются аспекты обучения английской грамматике через форму, значение и использование (обмен новыми знаниями). Раскрывается термин и прием «каскадирование», показывая его преимущества для учителей английского языка. Также анализируются три аспекта обучения грамматике – форма, значение и использование, и показано, как сбалансированное преподавание этих трех аспектов поможет учащимся овладеть грамматическими структурами и легко преодолеть трудности изучения английской грамматики. Автор статьи также дал полезные советы учителям, которые только начинают свою карьеру в преподавании английской грамматики.

Keywords: form, meaning, use, challenge, complex, grammaring, inert knowledge

This article deals with the aspects of teaching English Grammar through form, meaning and use (sharing new knowledge). The article is considered a kind of exchange of new educational ideas for professional development. It unfolds the term “cascading” showing its advantages for English teachers. The given paper reviews three aspects of teaching Grammar - form, meaning and use, and shows how the balanced teaching of these three aspects will help the learners to master grammatical structures and easily overcome the challenges of learning English Grammar. The author of the article also provided useful advice to teachers who are just starting their careers in teaching English grammar.

Мақола ба баррасии масъалаи нақши сохтор, маъно ва корбурд дар омӯзиши грамматикаи забони англисӣ бахшида шуда, дар пояи таҷрибаи донишҳои муосире, ки дар ҷараёни курси такмили ихтисос бо дигар мутахассисони соҳа ба даст оварда шудаанд, таҳия гардидааст. Мақсади мақола дастрас ва паҳн намудани он донишу таҷрибаҳои омӯхташуда ба дигар

ҳамкорону омӯзгорони ин соҳа мебошад. Дар забони англисӣ барои ифодаи ин амал истилоҳе истифода мешавад, ки онро “*Cascading*” меноманд. “*Cascading*” чист? ва “*Cascading*” чӣ ғоида дорад?”

Дар забони англисӣ вожаи “*cascade*” ба маънои “шаршарае, ки аз ҷой ё сарчашмаи устувор зина-зина мешорад” омадааст [12]. Ин вожаро метавон бо дигар ибораҳо, амсоли “*a cascade of sounds* – занҷираи овозҳо” ё “*a cascade of events* – ҷараён ё як қатор ҳодиса” вохӯрд, ки он ба маънои маҷозӣ омада, барои ифодаи миқдори зиёд истифода мешавад.

Дар самти таълим бошад “*cascading*” бештар барои тасвири роҳу равиши баёни дониш ва таҷриба байни мутахассисони касбӣ истифода мешавад. Масалан, якчанд устод, ки дар курсҳои тақмили ихтисос иштирок карда, усулҳои навро омӯхтаанд, метавонанд донишҳои нави худро ба дигар омӯзгор омӯзонанд. Бо ифодаи дигар, онҳо бо ҳамдигар таҷрибаву донишҳои навро мубодила мекунанд.

Чаро маҳз истилоҳи “*cascading*” дар ин мақола мавриди баррасӣ қарор дода шудааст?

Ин ду сабаби асосӣ дорад:

1. Баланд бардоштан ва нишон додани мавқеи курси тақмили ихтисос

Ширкат дар барномаи *AE E-Teacher*, ки тариқи фосилавӣ аз ҷониби донишгоҳҳои Амрико ба роҳ монда шудааст, ба мо барои омӯзиш ва тақмили савияи касбии худ бо ҳамкорон аз тамоми ҷаҳон имкони беҳамто фароҳам овард. Баъди итмоми курси тақмили ихтисос тасмим гирифт, ки он таҷрибаву донишҳои муносири омӯхтамонро дар шакли мақолаҳои илмӣ бо он ҳамкасбонамон, ки имкони дар барномаи *AE E-Teacher* иштирок карданро надоштанд, омӯзонем.

2. Афзуд гардонидани дониши худ.

Дар зарбулмасали руминӣ (Roman) чунин гуфта мешавад: “Вақте ки кас меомӯзонад, ҳамзамон худаш ҳам меомӯзад”. Аз таҷриба маълум аст, ки ба барои фаҳмонидани мавзӯи нав омӯзгор бори дигар мавзӯ ва мафҳумҳои онро баррасӣ мекунад. Бо ин роҳ омӯзгор дониши худро боз пурратару мукамалтар ва фаҳмиши шахсии худро беҳтар мекунад. Ғайр аз ин, он ба омӯзгор кӯмак мекунад, ки ғояҳои, ки бояд фаҳмонад ё чизҳои, ки бояд тақмил диҳад, муайян кунад. Саволе ба миён меояд, ки “*cascading* – бадалшавӣ, муовиза, мубодила” дар амал чӣ гуна аст?

“*Cascading*” метавонад шаклҳои зиёде дошта бошад. Аз бисёр ҷиҳат, он тарзи ҳамдигаромӯзии омӯзгорон аст, ки ҳам расмӣ ва ҳам ғайрирасмӣ сурат мегирад.

Мо кӯшиш намудем, ки оид ба яке аз мавзӯҳои баҳсталаби грамматикаи забони англисӣ – омӯзиш аз рӯи шакл, маъно ва истифода мақолаи илмие таҳия намуда, то ҳадди ақал ба самъи омӯзгорони дигар расонем, ки ин роҳи расмӣ маҳсуб мешавад.

Грамматикаи забони англисӣ хеле мураккаб буда, барои омӯзандагони забони англисӣ бисёр мушкилот эҷод мекунад. Омӯзгорони забони англисӣ аз таҷриба медонанд, ки барои аз худ кардани баъзе созмону таркибҳои грамматикӣ донишҷӯён на он қадар душворӣ мекашанд. Новобаста аз ин, омӯзиши қисме аз сохторҳои дигари грамматикӣ ҳам ба омӯзгор ва ҳам ба донишҷӯён бисёр мушкилиро пеш меорад. Барои ҳалли чунин мушкил муҳимтарин чиз ин фаҳмидани сабаби онҳо мебошад: яъне барои чӣ аз худ кардани баъзе аз мавзӯҳои грамматикӣ барои донишҷӯён мушкил аст.

Аксар омӯзгорон кӯшиш мекунанд, ки донишҷӯёнро ҳангоми аз худ кардани грамматикаи забони англисӣ ҳавасманд гардонанд.

Солҳои пеш таълими фанни грамматикаи забони англисӣ бо роҳу усули фаҳмондани мавзӯ аз тарафи омӯзгор ва иҷроиши машқҳо аз тарафи донишҷӯён сурат мегирифт. Албатта, метафори хуб барои “омӯзгор” ин омӯзгор – роҳнамо аст, аммо ҳоло бошад, омӯзгор вазифаи иҷрокунанда ё омӯзгор ба камоли худбинӣ мубаддал гашт. Дар ин ҷо ин ибораҳо ба маънои он омадаанд, ки омӯзгор дар иҷрои супориш то гулӯяш ғарқи кор шудааст ва дар синфхона қарор доштани худро фаромӯш мекунад. Аммо набояд фаромӯш кард, ки дар замони муосир омӯзгорон бояд оид ба ҳама таълимоти фанҳо маълуми муфассал бигиранд.

Методологияи анъанавӣ бештар муаммоҳои омӯзиши забонӣ ва муҳити омӯзиши нодаркорро ба вучуд меорад, ки донишҷӯён ҳангоми иштирок дар машғулиятҳо азият мекашанд, зеро он ба омӯзиш мусоидат намекунад.

Дар забоншиносии англис иборати “*inert knowledge problem*” (муаммои дониши ғайрифаъол) мавҷуд аст, ки онро методисти англис Алфред Норс Вайтҳед соли 1929 эҷод кардааст [3]. Ӯ ин

ибораро барои ба муҳити ҳақиқӣ таъя намудан истифода мебард, зеро донишҷӯён вақте ки мавзӯҳои грамматикиро дар синфхона меомӯхтаанд, онҳо сониян берун аз синфхона бо он донишҷӯҳои омӯхташуда муошират карда наметавонистанд. Бинобар ин, дар таълими грамматикаи забони англисӣ истифода бурдани истилоҳи “муаммои дониши ғайрифайол” ё беамал мувофиқи матлаб аст.

Истифода бурдани ин истилоҳ аз он далелат мекунад, ки дар замони муосир ба донишҷӯён фанни грамматикаи забони англисӣ чун дастури қоидаҳо омӯзонидани мешавад. Дар давоми дарс донишҷӯён аз рӯи қоидаҳо машқҳоро бомуваффақият иҷро карда наметавонанд, аммо вақте ки сухан дар бораи муошират меравад, донишҷӯён дар давоми дигар лаҳзаи дарс ё дигар мавзӯи дарс донишҷӯҳои қоидавии худро фаъолона истифода бурда наметавонанд.

Бешубҳа, яке аз асоси муаммоҳои дониши ғайрифайол истифодаи таълими забони методологӣ мебошад. Масалан, солҳои пешина кулли омӯзгорон худ фанни грамматикаи забони англисиро тавассути усули грамматикӣ-тарҷумавӣ омӯхтаанд, аз он ҷумла муаллифон низ. Дикқати бештар ба луғат ва қоидаҳои грамматикӣ ба натиҷае овард, ки бо забони англисӣ озодона муошират кардан мушкил гардид. Албатта, усули грамматикӣ-тарҷумавӣ арзишҳои гуногуни худро дорад. Аммо методологияҳои нав кӯшиш мекунад, ки бештар ба бартараф намудани муаммои дониши ғайрифайол равона шуда бошад ва донишҷӯён дар омӯзиши забони англисӣ на он ки танҳо худи забон, балки аз рӯзи аввали забон омӯзӣ истифодаи онро ба роҳ монанд.

Грамматика ин фаъолияти нутқ аст, бинобар ин забоншиноси англис Диана Ларсен Фримен грамматикаро панҷум фаъолияти нутқ маҳсуб дониста “grammaring - грамматика” ном гузоштааст. Ў қайд мекунад, ки ин фаъолияти нутқ ба донишҷӯён барои бартараф кардани муаммои дониши ғайрифайол кӯмак мерасонад [1, с.112].

Ҳоло бештари омӯзгорон грамматикаи забони англисиро бо фаҳмишу дониши худ таълим медиҳанд. Яъне, онҳо ба донишҷӯён қоидаҳоро меҳонанд, машқҳоро иҷро мекунонд ва тамоми қоидаҳои гузаштаро дар хотир нигоҳ медоранд. Ин таълим ба донишҷӯён барои ҳалли муаммои дониши ғайрифайол ёрӣ дода наметавонад. Бинобар ин, муҳим аст, ки омӯзгорон бояд фикри худро оид ба таълими грамматика иваз кунанд.

Диана Ларсен Фримен қайд мекунад, ки омӯзиши фанни грамматика ин низоми динамикӣ аст, ки чун фаъолияти нутқ омӯзонидани мешавад ва панҷум фаъолияти нутқ ба шумор меравад (хониш, навишт, гуфтор, шунавоӣ, грамматика)” [1, с.112]. Омӯзгор бояд фаҳмад, ки ӯ бо кадом мақсад кореро мекунад, яъне ба хонандагон имкон медиҳад, ки сохторҳои грамматикиро дуруст, бомаъно ва мувофиқ истифода баранд.

Д.Л. Фримен се ҷанбаи асосиро дар омӯзиши ҳар як мавзӯи забонӣ нишон додааст: сохтор, маъно ва истифода [4,с.75]. Саволе ба миён меояд, ки чӣ тавр ин се ҷанбаи асосиро наметавон ба донишҷӯён омӯзонд?

Ҳар як мавзӯи забонӣ аз рӯи шакл, маъно ва истифода тавсиф мешавад. Мисол, исми *house* - ро таҳлил мекунем.

Аз рӯи сохтор:

- исми шуморидашаванда;
- шакли танҳо;
- ҳарфи охири калима, яъне садонокӣ -е талаффуз карда намешавад ва ғайраҳо.

Аз рӯи маъно:

- ҷое, ки шахс зиндагӣ мекунад;
- ин вожа дар забони англисӣ бисёр муродифи худро дорад, ки макони истиқоматиро ифода мекунад. Масалан: *residence, dwelling, domicile, habitat* ва ғайраҳо.

Вазифаи донишҷӯ аз он иборат аст, ки аз байни чунин калимаҳо бояд вожаи ба матн мувофиқро интихоб кунад.

Аз рӯи истифода:

- хонандагон қобилияти муошират карданро дошта бошанд;
- бо забони англисӣ ин вожаро дар ҷумла дуруст, бомаъно ва таъсирнок истифода бурда тавонанд.

Ҳамин тавр, ҳама се ҷанбаи асосӣ, яъне шакл, маъно ва истифода бояд ба донишҷӯён омӯзонидани шавад.

Ба омӯзгороне, ки нав ба касби худ дар таълими грамматикаи забони англисӣ шурӯъ карданд, тавсияҳои зерин дода мешавад:

- ба донишҷӯён назорат бурданро таълим диҳанд;
- шавқ, диққат, машғулияти донишҷӯёни худро омӯзанд;
- дар давоми иҷрои машқҳо кай рафтани кай боқӣ мондани донишҷӯёнро донад ва назорат кунад;
- хулқ ва рафтори донишҷӯёнро омӯзанд;
- тамоми хусусиятҳои номбаршуда бояд аз таҳкурсии омӯхта шавад.

Имкон дорад мавзӯи замони ҳозираи мутлақро бо истифода аз се ҷанбаи асосӣ, яъне шакл, маъно ва истифода дар амал нишон диҳем:

<p>How Воҳиди забонӣ чӣ хел тартиб дода ё сохта мешавад?</p>	<p>What does the unit of language mean? Воҳиди забонӣ чӣ маъно дорад?</p>	<p>When and is the unit language ? Кай ва барои чӣ воҳиди забонӣ истифода мешавад?</p>	<p>why of used</p>
<p>Form For example: the Present Perfect is formed with have plus the past participle of the main have/has+Past Participle</p>	<p>There are two aspects of meaning. First, what is ‘essential’ meaning of a grammar structure? Second, what does it mean in the context it’s being used in? For example: <i>Have you seen that movie?</i> The ‘core’ or ‘essential’ meaning of the perfect is ‘prior’, and it is used in relation to some other point in time. <i>I have seen that movie before.</i> In this sentence, the Present Perfect describes a prior experience or activity that has current relevance – I have seen that movie, so I know what happens in it.</p>	<p>The grammar structures we choose use are determined by the situation we are in and/or what we want to communicate to our listener(s). Use is interconnected with meaning. For example: a) <i>My father lived here</i> b) <i>My father has lived here all his life.</i> Sentence a) refers to a complete action – implies that the father has left or is dead. Sentence b) refers to an incomplete action – the father still lives here.</p>	<p>gram we to by we want to communicate to our listener(s). mea <i>father all My father</i></p>

Ҳамин тавр, аз рӯи қадвали пешниҳодшуда ба хулосае омадан мумкин аст, ки таълиму омӯзиши шакл, маъно ва истифода дар ҳамҷоягӣ ба донишҷӯён яке аз мушкилоти усули таълими грамматика маҳсуб мешавад. Бинобар ин хуб мешуд, ки омӯзгорон ба донишҷӯён аввал шаклро фаҳмонанд, баъд истифода ва маъноро бо он алоқаманд кунанд.

Шакл: Бозиҳои BINGO, Concentration game ба донишҷӯён барои аз худ кардани шаклҳои Past Participle кӯмак мерасонад. **Маъно:** Барои шакл ва маъноро дар алоқамандӣ омӯзонидан бояд ба донишҷӯён зарфҳои муайянеро, ки бештар бо Present Perfect вомехӯранд, омӯзонд. Омӯзгор метавонад бозиҳои Have you ever...? ё Find someone who has been/done...activity истифода барад.

Истифода: Омӯзгор бо хонандагон барои фарқ кардани замони Present Perfect ва Past Simple машқ иҷро мекунад ва супориш медиҳад, ки барои тасвир кардани амалҳои иҷрошудаи худ ҷумлаҳои “elevator speech” созанд. Мисол: I have read many interesting books. The most interesting book I read was I read it three years ago.

НАМУНА:

Нақша - тавзеҳот

аз фанни грамматикаи амалии забони англисӣ (шакл, маъно ва истифода)

Language focus: Present Simple**Students:** Young adults 18 - 25 years.**Aim:** Students should be able to talk about weekend activities with reasonable accuracy and fluency.Use of form - SVO Example: I watch movies on Saturday. (1st person singular), My friend watches movies on Saturday (3rd person singular)**Material:** Flash cards/pictures, audio and worksheets.**Background:** My students are beginners but passive users of English; they do miss conjugating verbs every now and then. I need to pay special attention to structures.**Lesson Plan:**

1.) I will tell that I am going to talk about things I like to do at weekends. I will start showing flash cards/pictures of different activities and say:

I watch TV - I go to the super market - I have dinner with my family - I go to the park. I (S) + go (V) + to the supermarket (O)

2) I'll ask a few students to repeat the same structures, and then I will show different activity pictures and ask them to speak (controlled practice). Once I feel they are comfortable and confident with the structures I will then move to. A worksheet with different activities in order to help good understanding of SV agreement and verb conjugation (guided practice)

Eg: I play cricket.He plays cricket.**Activity 1 - Disappearing cards....**

I will put the cards away and ask students to talk about two weekend activities they do. Special focus on SVO and SV agreement. (guided practice)

Activity 2 - Two truths and a lie (pair activity)

I will ask the student to write down 3 things they do on a weekend on a piece of paper there should be 2 truths and 1 lie. The other student guesses the lie. (free practice and writing)

Activity 3 - Listen to an audio and verb gap fills

I will play an audio of a sports person's weekend routine; the students will listen and complete the verb gap fill exercise. Audio will be played twice.

The reason for choosing these activities is that the students get to practice in a controlled environment which targets fluency. They get to see visuals in the form of flash cards to keep them engaged, they get to review presented items. Disappearing cards help them recall from memory and apply previously learned structures, this helps them learn FMU. The writing in 2 truths and a lie reinforces what they learned and finally the audio activity enhances listening and writing once again. The teacher should be there to help them and move around during pair work and audio activities for support.

ПАЙНАВИШТ:

1. Bartram, M., R. Walton Correction: A Positive approach to language mistake. Boston: Heinle ELT, 1991. -522 p.
2. De Guerrero, M., Villamil, O.S. Metaphorical conceptualization of EST teaching and learning. In: Language Teaching Research 6/2, 2002. 96-120.
3. Edge, Julian. Mistakes and Correction. Harlow: Pearson, 1989.-169 p.
4. Larsen-Freeman D. Teaching language: From grammar to grammaring. Boston: Heinle, 2003. -180 p.
5. Lakoff, G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago: The University of Chicago Press. 2003. - 269 p.
6. Loewen, S. Error correction in second language classroom. In: Clear News, Volume 11, Issue 2, 2007.-179 p.
7. Nunan David. Teaching Grammar in Context. In: ELT Journal, 52/2, P.101-109.
8. Tedick, Diane J. "Research on Error Correction and Implications for Classroom Teaching". In: The Bridge, From Research to Practice, University of Minnesota, 1998. -270 p.
9. Thornbury S. How to teach Grammar. Harlow: Pearson, 1999.-327 p.
10. Whitehead A.N. The Aims of Education and Other Essays. New York: The Free Press, 1929.-422 p.
11. World Learning. What kind of error correction works? In "Teaching Grammar Communicatively" [Online course] (2018).
12. dictionary.com